

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ТА ПСИХОЛОГІЇ
ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ:
ІНСТРУМЕНТИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ
В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ**

Методичні рекомендації

Дніпро – 2023

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Лариса КОЛІСНИК, доцент кафедри історії та політичної теорії Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», кандидат соціологічних наук, доцент;

Владислав ОНИЩЕНКО, головний спеціаліст відділу сприяння роботі регіонального представництва Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що здійснює регіональне представництво Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Дніпропетровській області.

УКЛАДАЧІ:

Елеонора СКИБА, професор кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор;

Наталія КОМИХ, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат соціологічних наук, доцент.

С 42 Скиба Е. К., Комих Н. Г. Гендерна дискримінація: інструменти виявлення та протидії в секторі безпеки та оборони. Дніпро : ДДУВС, 2023. 34 с.

Метою методичних рекомендацій є структурувати навчальний матеріал з питань гендерної дискримінації та її запобігання в секторі безпеки та оборони з урахуванням комплексного міждисциплінарного підходу. Запропоновано тематичний план навчальної дисципліни «Гендерна дискримінація та гендерна рівність в секторі безпеки та оборони» та рекомендації щодо проведення семінарських занять. Останні містять короткий опис проблемних питань на тему заняття, теми есе, список рекомендованої літератури. Подано методичні рекомендації щодо написання есе, як запропонованої форми індивідуальної роботи здобувачів освіти та перелік тем есе. Методичні рекомендації містять практичні вправи з гендерної рівності. Методичні рекомендації будуть корисними для викладачів, здобувачів освіти закладів вищої освіти із спеціальними умовами навчання та всіх, хто зацікавлений цією проблематикою.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Розділ 1. Гендерна дискримінація та гендерна рівність в секторі безпеки та оборони.....	5
Розділ 2. Тематичний план з дисципліни «Гендерна дискримінація та гендерна рівність в секторі безпеки та оборони».....	16
Розділ 3. Практичні вправи з гендерної рівності.....	26
Список рекомендованої літератури.....	33

ПЕРЕДМОВА

Серед визначальних рис розвитку українського суспільства головна роль належить демократичному реформуванню всіх сторін соціального, політичного, культурного життя. Забезпечення найвищих цінностей правової держави, серед яких верховенство права, рівність, справедливість та права людини є завданням вищої освіти, особливо у сфері безпеки та оборони. Національна безпека як одна із суспільно визнаних цінностей повинна забезпечувати сталий розвиток суспільства, сприяти виявленню та усуненню загроз існування держави, суспільства як внутрішніх, так і зовнішніх. У сучасних умовах впровадження гендерної рівності у всіх складових сектору безпеки та оборони для України є вирішальним для подальшого ефективного реформування цього сектору.

Серед результатів ефективного впровадження Національного плану дій України з виконання Резолюцій Ради Безпеки ООН є багато важливих для сучасної України досягнень, зокрема те, що жінки мають змогу проходити військову службу в Збройних Силах України нарівні з чоловіками, жінкам забезпечена рівність доступу до військових звань, дівчата отримали змогу отримувати військову освіту у спеціальних закладах освіти тощо. Запровадження гендерного компонента в освітню діяльність повинно цілеспрямовано впливати на формування та закріплення сучасного світосприйняття, основою якого є забезпечення рівності прав та можливостей як однієї з найвищих цінностей суспільств України. Водночас пройдений за останні десятиліття українським суспільством шлях наочно демонструє всю складність цього процесу, що вимагає теоретичної розробки певної системи підходів щодо впровадження в систему вищої освіти гендерної обізнаності. Необхідні не тільки теоретичні знання в цій сфері соціальних відносин, але й розробка практичних кейсів, які допоможуть перекласти теоретичне знання у сферу практичного застосування. Важливим є також розробка критеріїв оцінки успішності здобуття знань з гендерної політики. Знання з гендерних питань допоможуть під час підготовки фахівців для сектору безпеки та оборони України.

Беручи до уваги соціально-культурні процеси, що відбуваються, нагальні потреби у реформуванні сектору безпеки та оборони, а також те, що сучасна соціально-політична парадигма вимагає від будь-якого суспільства особливої поваги до прав людини та подолання різної дискримінації, у тому числі гендерної, головна особливість гендерного підходу до розбудови соціально-економічного стабільного суспільства – це визнання соціально-культурного значення кожної особистості, незважаючи на гендерні відмінності у процесі побудови загальної картини світу.

Метою запропонованих методичних рекомендацій є висвітлення фундаментальних теоретичних положень з гендерної тематики, ознайомлення з примірним тематичним планом до дисципліни «Гендерна дискримінація та гендерна рівність в секторі безпеки та оборони», практичні вправи, що допоможуть застосувати знання на практиці.

Бажаємо творчої наснаги!

РОЗДІЛ 1. ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Актуальність впровадження гендерної рівності в секторі безпеки та оборони

Кожна епоха має своє вираження через специфічні поняття, концепції, загальні політико-правові ідеї. Вони віддзеркалюють особливості та зміни у соціально-культурних процесах суспільства, юридично-правовому становищі та соціально-комунікативних відносинах між людьми. Для того щоб зрозуміти, усвідомити сутність, оцінити та сприйняти гуманістичні європейські цінності, важливість соціально-культурних перетворень, необхідно здобути знання щодо інтерпретації наукових термінів, імплементація яких на законодавчому рівні забезпечує важливі соціальні зміни, що забезпечують верховенство права та права людини як найвищі цінності демократичного суспільства. Представленість жінок у сферах, які раніше традиційно вважалися «суто чоловічими», віддзеркалює реальні зміни, що відбулись як на законодавчому, так і на практичному рівнях, є показниками розбудови України як правової держави. Ефективне впровадження Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», норми Конституції України та законодавство, національний план «Жінки, мир, безпека», Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та інші законодавчі акти гарантують громадянам рівність права чоловіків та жінок у всіх сферах діяльності. Результати цього впровадження ми бачимо у збільшенні кількості жінок в лавах Збройних Сил України, які на рівних правах з чоловіками захищають нашу державу від ворожої навали. Жінки отримали доступ до отримання військової та поліцейської освіти тощо.

Реалізація принципу гендерної рівності сприяє формуванню сучасного світогляду про рівні права та можливості чоловіків та жінок, сформованому на гуманістичних принципах справедливості, свободи, рівності та людяності.

У період будь-яких гострих соціальних, політичних та економічних криз розробка та впровадження політики гендерної рівності слугує як один із дієвих механізмів консолідації суспільства для вирішення різних проблем та подолання дискримінації. Усунення проявів гендерної дискримінації та унеможливлення відтворювання гендерної дискримінації у подальшому сприяє безумовному визнанні та реальному здійсненні та гарантуванні державою прав та свобод людини. Втілення у правову реальність цього принципу як однієї із найважливіших ознак правової держави приводить до визнання кожної людини, незалежно від гендерної належності, вищою соціальною цінністю.

Однією з ознак правової держави є реалізація в законодавчій та практичній діяльності принципу взаємної відповідальності особи й держави. Це, серед іншого, передбачає відповідальне ставлення держави до людини як до найвищої цінності в суспільстві. Показником гарантованості

охорони прав і свобод особи є постійне розширення прав та свобод, гармонійне поєднання інтересів держави й особи, що сприяє підвищенню соціальної активності громадян та сприяє підвищенню рівня відповідальності особи незалежно до гендерних відмінностей перед державою. Запровадження принципів гендерної рівності в усіх сферах діяльності, у тому числі в секторі безпеки та оборони, є міцною запорукою розбудови правової держави.

Досліджуючи проблеми гендерної дискримінації та гендерної рівності в секторі безпеки та оборони, необхідно звертати увагу на концептуальному розумінні основних понять. Це сприяє усуненню гендерної дискримінації, а також подоланню впливу панівних у суспільстві гендерних стереотипів, зокрема в секторі безпеки та оборони.

Обізнаність з термінології як інструмент подолання гендерної дискримінації

Важливою складовою виконання Національного плану «Жінки, мир, безпека» є формування знань з гендерної рівності, особливо в сучасних умовах України. Знання термінології з питань запровадження в суспільстві гендерної рівності впливають на формування єдиного інформаційного простору щодо обізнаності форм гендерної дискримінації та способів її подолання.

ЦІННІСТЬ (англ. – *value*) як соціально прийняті та імplementовані в картину світу уявлення більшості людей про фундаментальні принципи людського співіснування, які забезпечують реалізацію гуманістичних демократичних норм для досягнення загального блага. Цінності спільноти у вигляді вірувань, поведінки та етичних настанов передаються від одного покоління до іншого, які формують, зокрема, норми безпечного співіснування людей.

БЕЗПЕКА (англ. – *security*) – це загально визнана цінність. З кожним новим викликом, що постає перед світовою спільнотою, ми все більш чутливо сприймаємо та більш свідомо розуміємо соціальне призначення, глибинний внутрішній сенс цього поняття. Незважаючи на те, що безпека визнана як цінність, що ж саме означає цей термін і що саме вміщує поняття «цінність»? Чому всупереч такій термінологічній виокремленості у світі постійно наявна загроза, ризик як замах на безпеку? Термін «цінність» визначається як постійний набір основних переконань, що їх дотримується особа стосовно поведінки в різних ситуаціях. Цей набір переконань формуються і розвиваються у процесі соціалізації. Взаємний вплив суспільства як середовища і особи як складової цього середовища накладає особливу відповідальність на всі соціальні інститути суспільства. Розмірковуючи про цінність, можна визначити загалом її як прийняту усією сутністю людини систему переконань; ця система існує поза межами компромісів; вона спочатку була прищеплена іншими, але в процесі становлення особистості підкріплюється та вкоріняється через особистий досвід. Ці процеси впливають і на поведінку (як зовнішній простір людини), і на світ думок та

ментальних процесів (як внутрішній простір). Можна зазначити, що безпека ґрунтується на правилах етичних норм, які для об'єднання суспільства спрямовані на подолання індивідуалізму й агресивності. *Національна безпека* забезпечує соціальне безпечне середовище та унеможливорює настання наслідків, які вважаються негативними з погляду потреб та знань суспільства.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА (англ. – *national security*) як одна із суспільно визнаних цінностей забезпечує сталий розвиток суспільства, сприяє виявленню та усуненню загроз існування держави, суспільства. Складові національної безпеки знаходять свою реалізацію через усі соціальні інститути, систему освіти та виховання, практичну реалізацію норм законодавства. Це змушує суспільство шукати відповідь на питання, що потрібно зробити для підвищення рівня безпеки, у тому числі безпеки життєдіяльності. Безпека як основна цінність допомагає зрозуміти, як ми можемо прищепити культуру безпеки на особистому рівні, а також підвищити моральну цінність кожної особистості для оточення. Основна цінність безпеки означає, що кожна людина відповідає за власну безпеку, а також за безпеку людей навколо. Навчання цій основній цінності безпеки міститиме ідентифікацію ризикованої поведінки і сприятиме повазі до прав і свобод громадян та визнанню важливості впровадження в практику принципу рівності як суспільної цінності.

РІВНІСТЬ ПРАВ ЖІНКИ І ЧОЛОВІКА (англ. – *equality of rights of men and women*). Правова рівність – це рівність вільних і незалежних один стосовно іншого суб'єктів права по єдиному спільному для всіх них масштабу, єдиній мірі, єдиному критерію. Таким критерієм або основою правової рівності різних фактично людей є їх свобода. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується багатьма факторами, серед яких: надання жінкам рівних з чоловіками можливостей щодо громадсько-політичної і культурної діяльності, здобуття освіти і професійної підготовки, рівний доступ до праці та винагорода за неї; спеціальні заходи щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановлення пенсійних пільг; створення умов, які дають жінкам змогу поєднувати працю з материнством; правовий захист, матеріальна і моральна підтримка материнства і дитинства, включно з наданням оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям. Зокрема, стаття 24 Конституції України, яка гарантує, що громадяни мають рівність конституційних прав і свобод та є рівними перед законом, Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Національний план дій України по виконанню резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» унеможливають різні форми дискримінації за будь-якою ознакою, Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року та інші діють як механізми гарантованого державою захисту рівності прав і свобод усіх громадян, у тому числі гендерної рівності.

ГЕНДЕР (англ. – *gender*) – поняття в сучасному соціально-культурному середовищі, що поширене у публічному використанні як соціально-культурна характеристика особи, через яку визначаються соціальні, культурні можливості самореалізації в публічному просторі чоловіків та жінок.

Концепт «гендер» використовується як соціокультурна форма та засіб самовизначення та саморепрезентації внутрішнього і зовнішнього світу жінок та чоловіків щодо їх особистого уявлення про можливості самореалізації в сучасному світі. Гендер як засіб самореалізації впливає на формування гендерної ідентичності.

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ (англ. – *gender identity*) розглядається сьогодні як соціально-культурний конструкт, що артикулює себе як процес, а отже, постійно перебуває не в жорстко фіксованому або незмінному стані впродовж усього життя, а в «плинному», «гнучкому» стані. Гендерна ідентичність розглядається як соціально-культурний конструкт, що розуміється як процес, як постійна зміна вияву своєї фемінності та маскулінності. Багато дослідників наголошують, що протягом усього періоду аналізу проблеми «гендерна ідентичність» зміст понять «маскулінність» і «фемінність» не тільки змінюється в різних історичних і культурних контекстах, але й піддається корекції в процесі проживання індивідом свого життя.

Доказ «гнучкості», «плинності» змісту понять «маскулінність» і «фемінність», бачення гендерної ідентичності в ролі живого процесу змогло бути здійснено, зважаючи на діалектичні позиції. Це дозволило побачити, що в основі проблеми нерівності гендерних ідентичностей є «проблема відмінності», яка ідеологічно обґрунтовує «проблему домінування». Необхідно особливо відмітити, що за результатами сучасних дослідників гендерна ідентичність не розглядається як лінійна парадигма, де на одному кінці представлений чоловік, а на іншому – жінка. Гендерна ідентичність у світі розуміється як якийсь «потік», репрезентація і сигніфікація маскулінності і фемінності, «процес», в якому основні утворюючі елементи – фемінність і маскулінність – превалюють у різному обсязі різні періоди життя індивіда. Більше того, вони виявляються різною мірою залежно від віку, від кар'єрної спрямованості, комунікативних завдань, від ситуації загалом. Такі основні елементи, як фемінність і маскулінність, розуміються як набір характеристик, що пропонуються жінці та чоловікові в межах даного часу та певної культури, конкретним соціумом і як соціально-культурні норми поведінки та вияви своєї гендерної сутності як чоловіка або жінки. Зміст фемінності та маскулінності як складових гендерної ідентичності в різних історичних та культурних контекстах змінюється. Дихотомічне протиставлення фемінності та маскулінності притаманне патріархатним відносинам минулого, може впливати на вияв насильства у різних формах.

НАСИЛЬСТВО (англ. – *violence*) – застосування будь-яких силових методів або психологічного впливу у вигляді погроз чи прямої фізичної сили, свідомо спрямованих на слабших або тих, хто з будь-яких інших причин не може чинити опір, отже, насильство є застосуванням сили щодо беззахисних.

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО (англ. – *gender-based violence*) – насильство, спрямоване проти особи через її стать, гендерну ідентичність чи гендерне самовираження, або насильство, що впливає на осіб диспропорційно. Результатом гендерного насильства може бути фізичний, сексуальний, емоційний або психологічний, економічний негативний вплив на підставі гендерної відмінності. Сьогодні широко використовують розуміння гендерного насильства як насильства стосовно жінки на підставі нерівного доступу до влади. У суспільстві більшість видів гендерно зумовленого насильства здійснюють чоловіки щодо жінок та дівчат. Але цей термін також охоплює будь-яке гендерне насильство.

Гендерно зумовлене насильство над жінками – форма дискримінації, через яку порушуються свобода і права жінки як людини. Це може привести до фізичної, економічної шкоди, сексуальної, психологічних страждань жінки. Такі дії можуть відбуватись включно з погрозами, примусом чи самовільним обмеженням свободи жінки в публічному або приватному житті. Гендерно зумовлене насильство містить такі форми насильства, як насильство у близьких стосунках, сексуальне насильство (включно із зґвалтуванням, домаганням), психологічне та економічне насильство, торгівля жінками, примусова проституція, рабство та різні форми шкідливих практик, наприклад, дитячі та/або примусові шлюби, каліцтво жіночих статевих органів, злочини, вчинені в ім'я так званої честі, примусовий аборт, вимушена вагітність та примусова стерилізація. Гендерно зумовлене насильство над жінками ґрунтується на ієрархічних та нерівних структурних відносинах влади, що коріняться у культурно-специфічних гендерних нормах. Воно також виявляє домінацію в символічному та культурному порядку, що часто виявляє себе прямим насильством. Це визначення акцентує, що насильство над жінками ґрунтується на підставі гендерних відмінностей, має на меті зробити більш помітним дисбаланс між жінками та чоловіками, намагається зафіксувати модель патріархатного примусового контролю, що позбавляє жінок користування основними правами і свободами людини. Відповідно до офіційної позиції ВООЗ, причини насильства частково зумовлені біологічними та іншими факторами, які дають підстави говорити про певну схильність деяких людей до агресії, однак імовірніше ці фактори взаємодіють із сімейними, суспільними, культурними та іншими факторами зовнішнього характеру, і отже, створюють ситуацію, в якій виникає насильство в різних формах, у тому числі домашнє насильство.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО (англ. – *domestic violenc*). Насильство може також набувати форми домашнього насильства, яке зумовлено впливом патріархатних сімейних та культурних, усталених в минулому, гендерних стереотипів у вигляді фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, яке відбувається в сім'ї чи в місці проживання, між колишніми чи теперішніми членами подружжя або партнерами, незалежно від того, проживає (проживав) правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні. Домашнє насильство завжди пов'язано з певною дискримінацією.

ДИСКРИМІНАЦІЯ (англ. – *discrimination*). З огляду на вимоги міжнародно визнаних юридичних норм люди народжуються вільними й рівними у своїй гідності та правах. Гуманістичне демократичне суспільство вказує, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Дискримінація в широкому сенсі цього слова – рішення, дії або бездіяльність, спрямовані на обмеження або привілеї стосовно особи та/або групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, якщо вони унеможливають визнання і реалізацію на рівних підставах прав і свобод людини та громадянина.

Не вважаються дискримінацією дії, які не обмежують права та свободи інших осіб і не створюють перешкод для їх реалізації, а також не надають необґрунтованих переваг особам та/або групам осіб за їх певними ознаками, стосовно яких застосовуються позитивні дії, а саме:

- спеціальний захист з боку держави окремих категорій осіб, які потребують такого захисту;
- здійснення заходів, спрямованих на збереження ідентичності окремих груп осіб, якщо такі заходи є необхідними;
- надання пільг та компенсацій окремим категоріям осіб у випадках, передбачених законом;
- встановлення державних соціальних гарантій окремим категоріям громадян;
- особливі вимоги, передбачені законом, щодо реалізації окремих прав осіб.

ФОРМИ ДИСКРИМІНАЦІЇ – (1) *пряма дискримінація* – рішення, дії або бездіяльність, що призводять до випадку, коли до особи та/або групи осіб за їх певними ознаками ставляться менш прихильно, ніж до інших осіб в аналогічній ситуації; (2) *непряма дискримінація* – рішення, дії або бездіяльність, правові норми або критерії оцінки, умови чи практика, які формально є однаковими, але під час здійснення чи застосування яких виникають чи можуть виникнути обмеження або привілеї стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками, крім випадків, якщо такі дії або бездіяльність, правові норми або критерії оцінки, умови чи практика об'єктивно виправдані метою забезпечення рівних можливостей для окремих осіб чи груп осіб реалізовувати рівні права і свободи, надані їм Конституцією, законами України; (3) *підбурювання до дискримінації* – вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками; утиск – небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є пониження їх людської гідності

за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери. Проявами дискримінації є ксенофобія, расизм, антисемітизм, сексизм тощо. Правова держава пропонує низку норм, які забезпечують дію механізму запобігання та протидії дискримінації.

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ (англ. – *prevention and countermeasures against discrimination*). Відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», суб'єктами, наділеними повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації, є:

- Верховна Рада України;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Кабінет Міністрів України;
- інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування;
- громадські організації;
- фізичні та юридичні особи.

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЖІНОК (англ. – *discrimination against women*) – будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження прав та основних свобод людини у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській чи будь-якій іншій сфері, що здійснюється за ознакою статі та гендеру, має на меті чи призводить до часткового або повного невизнання або обмеження можливостей жінок користуватися своїми правами незалежно від їхнього сімейного статусу. Така дискримінація кваліфікується як дискримінація за ознакою гендеру або гендерна дискримінація.

ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ (англ. – *gender discrimination*) трактується як будь-яке виключення чи обмеження прав та свобод особи, здійснене за ознакою гендерної відмінності, яке має на меті погіршення або зведення нанівець можливостей жінок користуватися чи здійснювати права людини та основні свободи в політичній, економічній, соціальній, культурній, громадянській чи будь-якій іншій галузі, незалежно від сімейного статусу жінок та має наслідком замах на принцип рівності чоловіків і жінок. Деякі дослідники наголошують, що дискримінація за ознакою гендеру виникає в суспільстві як результат впливу гендерно сформованих стереотипів і є результатом зв'язку між біологічними характеристиками жінок і чоловіків, їхніми соціально сконструйованими ознаками та соціально-культурними формами самореалізації. Можна побачити, що гендерна дискримінація як будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження, здійснене за ознакою гендеру, має наслідком або метою погіршення або зведення нанівець можливостей жінок користуватися чи здійснювати права людини та основні свободи в політичній, економічній, соціальній, культурній, громадянській чи будь-якій іншій галузі, незалежно від сімейного статусу жінок та на основі рівності чоловіків і жінок. Гендерна дискримінація відбувається в межах гендерних відносин.

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ (англ. – *gender-based relations*) – це різні форми соціальних взаємозв'язків людей як представників певного гендеру, що виникають в процесі їх спільної життєдіяльності.

ГЕНДЕРНИЙ РЕЖИМ (англ. – *gender regime*) – це гендерний порядок, наявний на інституційному та груповому рівнях і який передбачає певні гендерні практики. Поняття було вперше введено в науковий обіг професором Р. Коннелл у 1987. Аналіз сучасної гендерної структури суспільства, виконаний Р. Коннелл, дозволяє врахувати всі особливості формування гендерної ідентичності та складний механізм виробництва та відтворення відносин домінування та підпорядкування однією гендерною ідентичністю іншою. Коннелл пропонує своє розуміння постійного відтворення гендерного підпорядкування, беручи до уваги взаємодію та взаємовплив соціальної структури суспільства та індивіда як агента, який активно реалізує свої права та свободи. Агент соціальної дії, у поясненні Коннелл, має певний рівень свободи, але водночас він обмежений наявними структурами. Обмеження соціальної практики виявляються внаслідок більш складної взаємодії різних сил, через посередництво безлічі соціальних інститутів. Ці соціальні інститути Коннелл працюють в певних режимах. Коннелл вивчає гендерні режими. Є гендерні режими сім'ї, держави, навчальних закладів, місць працевлаштування, а також, наприклад, вулиці. На гендерні режими активно впливають соціальні системи, а саме патріархат.

ПАТРИАРХАТ (англ. – *patriarchy*) як соціальна система являє собою сукупність соціальних явищ, процесів або система правління, в якій батько або старший чоловік є главою сім'ї, а походження простежується по чоловічій лінії відповідно до архетипів патріархату. Згідно з патріархатно сформованими гендерних стереотипів біологічні відмінності жінок та чоловіків є підґрунтям різних можливостей в процесі соціально-культурної реалізації особи. У сучасних гендерних дослідженнях патріархат є джерелом гендерної дискримінації, сконструйованої на біологічній вразливості жінок як соціального класу, від якої чоловіки (як клас) отримують переваги і використовують для утримання жінок (як клас) у підпорядкованому соціально-культурному стані, що виявляється, у тому числі в гендерному розподілі праці.

ГЕНДЕРНИЙ РОЗПОДІЛ ПРАЦІ (англ. – *gender division of labor*). Гендерний розподіл праці – це одна з форм суспільного поділу праці, яка ґрунтується на гендерних стереотипах щодо можливостей чоловіків та жінок самореалізації в різних професіях. Оскільки такий розподіл ґрунтується на штучному гендерно зумовленому баченні можливостей чоловіків та жінок, такий розподіл є нерівним. За результатами досліджень, нерівний розподіл праці особливо має вияв у суспільстві з розвитком індустріального суспільства. Поступово в суспільстві відбувається відокремлення виробничої сфери від домашньої, відтворювальної. Це супроводжується формуванням окремих сфер праці чоловіків і жінок. Праця чоловіків поза домом стає основним

джерелом, засобом існування для сім'ї, який матеріально виражений у вигляді грошових сум. Жінка залишається замкненою в домашню буденну працю, яка постійно повторюється і не має матеріального вираження у вигляді грошових сум, бо домашня праця є безоплатною. Під час аналізу гендерного режиму праці поділ праці на суто «чоловічу» та «жіночу» у простій формі означає розподіл певних видів робіт серед конкретних категорій людей. Воно є соціальною структурою тією мірою, як і цей розподіл слугує обмеженням подальшої практики. Це відбувається кількома взаємозалежними методами. Попередній розподіл праці стає соціальним правилом, в якому робота закріплюється за певними категоріями людей. Досить важливим є встановлення взаємозв'язку розподілу праці, його організації та розподілу результатів роботи – послуг та доходів. Наполегливе прагнення чоловіків зберегти поділ праці за гендерними ознаками стає зрозумілішим, якщо взяти до уваги, що «чоловіча робота» набагато вище оплачується. Чинне правило сегрегації стає основою нових форм обмеження трудових практик, як-от диференціація під час підготовки фахівців. Коли жінки та чоловіки отримують різну підготовку, дискримінація за наймом стає з погляду роботодавця раціональною. Професійна підготовка слугує одним із механізмів, за допомогою яких поділ праці за ознакою гендеру перетворюється на потужну систему соціальних обмежень. Основою цієї системи професійних обмежень є уявлення про те, які професії в кожному конкретному суспільстві є «чоловічими», а які – «жіночими». Риси, які за фактом наявності гендерних відмінностей між гендерними ідентичностями в науковій термінології отримали назву «маскулінні» та «фемінінні».

ФЕМІННІСТЬ (англ. – *femininity*). Риси, які в суспільстві, де панують гендерні стереотипи, традиційно називають жіночими або притаманними тільки жінкам. За стереотипним світосприйняттям вони такі: витонченість, м'якість, емпатія, скромність і чуйність тощо. За результатами гендерних досліджень встановлено, що риси, які пов'язані з жіночністю, відрізняються в різних суспільствах і окремих історичних епохах, що підтверджує факт впливу на індивідуума низки соціальних, культурних факторів і штучного характеру такого розподілу.

МАСКУЛІННІСТЬ (англ. – *masculinity*) – визначається як якості та атрибути, що вважаються характерними в цій культурі для чоловіків. Коли ми говоримо про маскулінність, то йдеться про певний спосіб самовизначення своєї соціально-культурної особистості та репрезентацію свого соціально-культурного призначення. Маскулінність та фемінінність – характеристики притаманні у певній культурі чоловікам та жінкам під впливом гендерно сформованих стереотипів. Діючи як носії певних соціально-культурних типів самовираження, ми, як люди, створюємо соціальні структури, що, зі свого боку, впливає на створення гендерних режимів суспільства, які діють в усіх суспільних інститутах. Впровадження елементів гендерного підходу в освіту забезпечує гендерну рівність в освіті та є в сучасному суспільстві показником якості освіти.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ (англ. – *gender equality in education*)

означає забезпечення рівного для жінок та чоловіків доступу до якісних знань, які забезпечують процес соціалізації та передачі морально-етичних норм та гуманістичних цінностей, у тому числі про гендерну справедливість, рівність та недискримінацію. Якісна освіта, яка прагне досягнення гендерної рівності в суспільстві, опікується питаннями гендерної проблематики під час підготовки майбутніх фахівців, у навчальних програмах, навчальній літературі, освітньому процесі, відносинах між студентами та викладачами. Ця якісна характеристика освіти задекларована як необхідна умова для підвищення привабливості та конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти. У Берлінському комюніке (2003 р.) зазначено, що необхідність підвищення конкурентоспроможності освіти повинно бути збалансовано з поліпшенням соціальних характеристик Європейського простору вищої освіти з метою зміцнення соціальної згуртованості та скорочення соціальної та гендерної нерівності на національному та європейському рівнях. За допомогою включення гендерних знань до системи освіти здійснюється підготовка професійних кадрів, які забезпечують функціонування гендерно-чутливих практик та дотримання принципів недискримінації.

Відповідно до сучасних вимог для демократичних країн включення питань гендерної рівності в освіту – це питання не тільки якості, а й юридичний обов'язок системи освіти, зокрема системи вищої освіти. Однією з умов розбудови демократичного суспільства є фактор постійного розширення прав та свобод громадян. У суспільстві постійно відбуваються соціально-культурні зміни щодо соціальної значущості та можливостей реалізації прав і можливостей чоловіків та жінок як соціально важливих суб'єктів та активних особистостей. Вплив змін соціально-культурного простору сприяє розширенню прав та свобод, і навпаки, ці юридично-правові зміни в приватному житті впливають на форми та засоби самореалізації особистості у публічному просторі. Наявні політичні, економічні, релігійні соціально-культурні відмінності між засобами та формами активності чоловіків та жінок у сучасних умовах привертають увагу до питання гендерних відмінностей, розуміння штучної природи відносин домінування одного гендеру над іншим та причин їх постійного відтворення у суспільному житті. Для того щоб зрозуміти сутність змін соціально-культурних ролей чоловіків та жінок, виявити закономірності вияву, зрозуміти напрями майбутніх змін, необхідно проаналізувати та дослідити закономірності функціонування гендерних відмінностей у всіх соціальних важливих інститутах сучасного суспільства.

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ (англ. – *gender differences*) – визначаються як соціально-культурна характеристика, що розкриває соціально-культурне розуміння понять «чоловік», «жінка». Зазвичай гендерні відмінності не тільки і не стільки біологічно зумовлені специфічні риси чоловіка або жінки,

скільки вони працюють як соціокультурний конструкт, що демонструє відмінності між чоловіком та жінкою щодо їх діяльності в різних соціальних сферах. Через використання концепту «гендерна відмінність» суспільство демонструє певні права та свободи, які воно вважає належними для жінок та чоловіків. Такі провідні світові науковці з проблематики гендерних відмінностей, як Майкл Кімелл, вважають, що гендерні відмінності використовують для легітимації гендерної нерівності інститутами влади. Один із перших науковців М. Кімелл довів, що немає жодного біологічного обґрунтування встановленої в патріархатному суспільстві ієрархії домінування чоловіків над жінками. Суспільство підтримує і відтворює гендерну нерівність за допомогою багатьох форм і засобів, серед яких є гендерні стереотипи.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ (англ. – *gender stereotypes*) – це стійкі, стереотипні уявлення суспільства як узагальнені уявлення про соціокультурні форми та засоби самореалізації чоловіків і жінок. Вони виявляються насамперед як гендерно-рольові стереотипи, що стосуються прийнятності різноманітних ролей і видів діяльності для чоловіків і жінок, а також як стереотипи гендерних рис, тобто психологічних та поведінкових характеристик, притаманних чоловікам і жінкам за визначенням певної культури певного середовища. Ці два компоненти гендерних стереотипів тісно пов'язані між собою. Переважна прийнятність якої-небудь соціальної самореалізації для певної гендерної ідентичності обґрунтовується мірою наявності певних рис і характеристик, які стереотипно визначаються саме в цьому середовищі і мають характер штучності. Саме гендерні стереотипи репрезентують гендерні відносини у специфічному політико-економічному контексті, та їх репрезентація є частиною державного ідеологічного апарату. Зазвичай гендерні стереотипи стосуються або зовнішності чоловіків та жінок, тобто зовнішніх виявів фемінності чи маскулінності, або розподілення гендерних ролей у суспільстві. За такими стереотипними, міцно укоріненими уявленнями чоловіків прийнято оцінювати за трудовими, професійними успіхами, а жінок насамперед за наявністю сім'ї та дітей. Певні види хобі та занять у вільний час також набули чіткого гендерного забарвлення, як-от, наприклад, мисливство, рибальство, гра в шахи чи доміно – для чоловіків або вишивання, плетіння, квітникарство – для жінок. Культура кожного суспільства, як і уява соціалізованого в ній індивіда, містить узагальнені уявлення про те, якими є чоловіки й жінки та чим вони повинні займатися. Такі узагальнені усталені уявлення стосовно спільнот чоловіків і жінок загалом називають гендерними стереотипами. Зазвичай вони можуть бути далекими від реальності, неточними, стійкими щодо нової інформації та дуже віддаленими від реальних рис і поведінки конкретного індивіда. Це уявлення, що містять також приписи й заборони стосовно того, що чоловікам та жінкам належить відчувати, виявляти та робити. Дослідники зазначають наявність фактів існування сильних гендерних стереотипів та їх прийняття членами тієї групи, щодо якої вони діють. Сила цих стереотипів виявляється значно більшою, ніж расових.

РОЗДІЛ 2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН З ДИСЦИПЛІНИ «ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ»

Тема 1. Структура предмет, специфіка курсу

Поняття гендерної дискримінації та гендерної рівності. Гендерна специфіка діяльність сектору безпеки і оборони України. Політика гендерного інтегрування (gender mainstreaming). Гендерна політика в питаннях захисту інтересів гендерних груп. Неієрархічні підходи гендерного інтегрування в секторі безпеки і оборони. Теоретичне підґрунтя гендерного підходу. Особливості методологічних засад дослідження проблем гендерної рівності та дискримінації в секторі безпеки та оборони.

Питання семінарського заняття

1. Специфіка гендерного підходу і гендерної проблематики.
2. Гендерний підхід в галузі безпеки та оборони.
3. Гендерна дискримінація та гендерна рівність у структурі гуманітарного знання.
4. Гендерний підхід у структурі сектору безпеки та оборони.
5. Інституційні засади реалізації політики гендерного інтегрування.

Контрольні завдання

1. У чому полягає сутність і специфіка гендерного підходу?
2. Поясніть сутність дискусії щодо предмета цієї галузі.
3. Доведіть актуальність і перспективність питання гендерної рівності.
4. Дайте визначення основних категорій цієї сфери знання.
5. Охарактеризуйте гендер як індивідуальну і соціальну категорію.

Список літератури до теми 1

1. Словник Європейського інституту з гендерної рівності / пер. М. Бабак, О. Давліканової, М. Дмитрієвої, М. Козир, Л. Компанцевої, К. Левченко, М. Скорик, О. Суислової. Київ : «Вістка», 2021. 170 с.
2. Марценюк Т. О. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ : Основи, 2017. 254 с.
3. Розуміння маскулінності та гендерної рівності в секторі безпеки України та представлення результатів дослідження : матеріали Міжнар. науково-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2021 р.) Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 234 с.
4. Гендер для медій : підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. Київ : Критика, 2017. 224 с.

Тема 2. Теоретико-методологічні основи гендерного підходу

Проблематика статі. Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники гендеру. Етапи формування гендерного дискурсу в науковому полі суспільних наук. Жіночий рух як ідеологія і практика суспільних рухів. Фемінізм. Жіночі студії. Дослідження жінок в літературі, історії, філософії, соціології, психології. Принцип мультикультуралізму в жіночих студіях. Гендерні дослідження. Міждисциплінарний підхід в гендерних дослідженнях. Р. Брайдоті: проєкт політичного номадизму. Плюралістичний підхід у визначенні гендера Дж. Батлер. Семіотичні теорії філософії гендеру – Р. Барт, Ж. Лакан, М. Фуко. Гендерна рівність/нерівність: марксистська, структуралістська, постструктуралістська та конструктивістська інтерпретації. Теорія структурації Е. Гіденса.

Питання семінарського заняття

1. Аналіз гендерних ролей у сучасних соціологічних та психологічних парадигмах.
2. Соціальний конструктивізм про гендер.
3. Соціальна психологія про гендерні розбіжності.
4. Семіотика гендерного підходу.
5. Постмодерні теорії про гендерний порядок, множинність та ситуативність.

Контрольні завдання

1. Визначте специфіку марксистського і постдомарксистського підходів до обґрунтування гендерної нерівності.
2. Проаналізуйте сутність структурно-функціональної парадигми стосовно гендерних статусів і ролей.
3. Поясніть евристичний потенціал теорії структурації Е. Гіденса для характеристики гендерної неоднорідності.
4. У чому полягає перспектива структурно-діяльній парадигми під час аналізу гендерних ролей?
5. Доведіть пріоритетність андрогенного психологічного типу в сучасному суспільстві.

Список літератури до теми 2

1. Основи теорії гендеру : навч. посіб. / редкол.: В. П. Агеєва, Л. С. Кобелянська, М. М. Скорик; відп. ред. М. М. Скорик / ПРООН; Київ. ін-т гендер. Досліджень. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
2. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади : монографія / кол. авт.; ред. Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. Київ : «Хай-Тек Прес», 2018. 348 с.
3. Розуміння маскуліності та гендерної рівності в секторі безпеки України та представлення результатів дослідження : матеріали Міжнар. науково-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2021 р.) Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 234 с.
4. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство : хрестоматія. Львів : ВНТЛ-Класика, 2003. 250 с.

Тема 3. Феміністична ідеологія жіночого руху

Вплив військових та соціально-політичних процесів на зміну становища жінок та виникнення жіночих суспільних рухів на Заході. Глибинні еволюційні зміни соціального становища жінок. Велика Французька революція. Промислова революція. Олімпія де Гуж «Декларація прав жінки і громадянки». Законодавство, що закріплювало панівний стан чоловіків та підлеглий жінок. Феномен «громадянської смерті» жінок. Патріархальний характер сімейного права. Обмеженість доступу до освіти як форма дискримінації жінок. Політичне безправ'я жінок. Друга хвиля фемінізму. Сімона де Бовуар про «другу стать». Український фемінізм: Н. Кобринська, О. Пчілка. Ліберальне трактування проблем жінок в ХХ столітті. Сучасний рух жінок за права.

Питання семінарського заняття

1. Соціально-політичні умови зародження фемінізму.
2. Основні напрями феміністської теорії.
3. Основні погляди ліберальних феміністів.
4. Ідеї соціалістичного фемінізму.
5. Розвиток феміністичного руху в Україні.

Теми есе

1. Основні погляди ліберальних феміністів.
2. Ідеї соціалістичного фемінізму та сучасність.
3. Розвиток феміністичного руху в Україні.

Контрольні завдання

1. Поясніть сутність фемінізму і проаналізуйте причини його появи.
2. Охарактеризуйте основні напрями першого етапу розвитку фемінізму (кінець 18-х –30-і рр. ХХ століття).
3. Проаналізуйте особливості неофемінізму, розгляньте його основні напрями.
4. Назвіть особливості розвитку феміністських ідей в Україні.
5. Оцініть можливості і перспективи розвитку фемінізму як наукової методології.
6. Дайте характеристику Міжнародним конференціям з питань жіночої нерівності.
7. Проаналізуйте діяльність України щодо ратифікації і дотримання основних міжнародних правових документів стосовно жінок.

Список літератури до теми 3

1. Де Бовуар С. Друга стать : у 2 т. / пер. з франц.: Н. Воробйова, П. Воробйов, Я. Собко. Київ : Основи, 1994. Т. 1. 390 с; 1995. Т. 2. 392 с.
2. Стрельник О. Гендерна соціологія: як фемінізм робить дослідження вірогіднішими. *Гендер в деталях*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/gender-sociology.html>.
3. Бунтарки: нові жінки і модерна нація. К. : «Смолоскип», 2023. 368 с.
4. Капіані В. Країна жіночого роду. Київ : Vivat, 2021. 304 с.

Тема 4. Сутність і соціальні можливості маскулінності

Гендерні дослідження чоловіків. Патріархальні концепції влади. Маскулінність як соціально-культурний конструкт. Гегемонна маскуліність. Ієрархії в чоловічому середовищі. Криза маскулінності. Гендерна соціалізація й чоловіки. Гендерна соціалізація у сфері безпеки та оборони. Мілітаризм як основа маскулінності. Чоловічий рух у світі та Україні. Гендерна рівність і права чоловіків. Гендерна компетентність у структурі сектору безпеки та оборони. Гендерні стереотипи стосовно соціальної поведінки чоловіків.

Питання семінарського заняття

1. Розуміння маскулінності в межах гендерної концепції.
2. Маскулінність, агресія, насильство.
3. Криза маскулінності в постмодерному суспільстві.
4. Гендерний порядок у сфері безпеки та оборони.
5. Чоловічий рух за права.

Теми есе

1. Розуміння маскулінності: соціально-психологічний підхід.
2. Криза маскулінності в постмодерному суспільстві.
3. Гендерні стереотипи маскулінності в сучасному суспільстві.

Контрольні завдання

1. Як ви розумієте «маскулінність»?
2. Чи є різниця між поняттями «маскулінність» та «теорія маскулінізму»?
3. Які процеси в сучасному суспільстві призвели до кризи маскулінності?
4. Наведіть характерні риси сучасної маскулінності в українському соціумі.
5. Які чоловічі ідентичності сучасності вам відомі?
6. Дайте характеристику образу сучасного чоловіка, чи відрізняється він від образу радянського чоловіка?

Список літератури до теми 4

1. Марценюк Т. «Захисники галактики»: влада і криза в чоловічому світі. Київ : Комора, 2020. 256 с.
2. Бурейчак Т. С. Соціологія маскулінності : навч. посіб. Львів, 2011. 42 с.
3. Інша оптика: гендерні виклики сучасності : зб. наукових пр. / упоряд.: В. Агеєва, Т. Марценюк. Київ : «Смолоскип», 2019. 256 с.
4. Розуміння маскулінності та гендерної рівності в секторі безпеки України та представлення результатів дослідження : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2021 р.) Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 234 с.

Тема 5. Гендерна стратифікація суспільства

Інституційні відтворення гендерної нерівності. Гендерна структура суспільства. Конвенційний підхід Дж. Голдторпа. Неоконвенційна (домінантна) модель стратифікації Р. Еріксона. Поняття гендерної стратифікації. Множинність гендерних груп у суспільстві. Специфіка соціальної стратифікації гендерних груп суспільства. Гендерні особливості соціальної мобільності. Гендерна стратифікація і соціальні класи. Соціальний статус і гендерна стратифікація. Гендерна сегрегація в секторі. Гендер і кар'єра у сфері безпеки та оборони. Явище «скляної стелі», «скляної підлоги». Гендерний розрив в оплаті праці. Гендерна перспектива в правоохоронній діяльності.

Питання семінарського заняття

1. Сутність гендерної ідентичності і шляхи її формування.
2. Гендерна соціалізація і форми її здійснення.
3. Чинники впливу на гендерну соціалізацію.
4. Гендерно-чутливі комунікації інституцій сектору безпеки і оборони.
5. Протидія дискримінації за ознакою статі.

Теми есе

1. Гендерна соціалізація: маскулінні та фемінні середовища.
2. Гендерні ідентичності в секторі безпеки та оборони.
3. Методи та інструменти забезпечення гендерної рівності.
4. Агенти гендерної соціалізації.

Контрольні завдання

1. Дайте визначення гендерної ідентичності й охарактеризуйте періоди її становлення.
2. Проаналізуйте неповну гендерну ідентичність, оцініть її наслідки.
3. Доведіть негативну роль гендерних стереотипів у процесі закріплення гендерної нерівності.
4. Поясніть сутність гендерної соціалізації, доведіть її диференційований характер.
5. Проаналізуйте гендерну стратифікацію як одну з форм нерівності.

Список літератури до теми 5

1. Марценюк Т. Гендерна рівність та недискримінація на практиці. Київ : Комора, 2021. 176 с.
2. Марценюк Т., Гриценко Г., Квіт А., Василенко Л., Звягінцева М. «Невидимий батальйон 2.0»: повернення ветеранок до мирного життя: (соціологічне дослідження). Київ : ООН Жінки, 2019. 146 с.
3. Левченко К. Гендерне тяжіння. Київ : Фоліо, 2019. 215 с.
4. Розуміння маскулінності та гендерної рівності в секторі безпеки України та представлення результатів дослідження: матер. Міжнар. науково-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2021 р.) К. : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 234 с.

Тема 6. Гендерна специфіка сфери безпеки та оборони

Гендерна рівність в секторі безпеки та оборони: актуальні завдання. Інституційні засади гендерної рівності. Соціокультурні, політичні передумови появи питання гендерної рівності в безпековій сфері. Питання гендерної рівності – на часі. Гендерна специфіка військових колективів. Гендерний компонент миротворчих місій. Гендерні стереотипи в правоохоронній сфері. Гендерні аспекти корпоративної культури. Військові колективи: проблеми гендерної інтеграції. Жінка на війні. Проблеми гендерної дискримінації в армії: аб'юзивні стосунки, булінг. Сексуальні домагання. Насильницькі практики. Гендерні особливості поведінки в умовах бойових дій. Управління обороною.

Питання семінарського заняття

1. Гендерно чутливий підхід у секторі.
2. Гендерний аспект сегрегації сектору безпеки та оборони.
3. Гендерний розподіл управлінських функцій.
4. Дискримінаційні вияви в секторі.
5. Гендерні особливості поведінки в умовах бойових дій.

Теми есе

1. Сексуальне домагання як різновид насильства.
2. Жінка військова: соціальний портрет та проблеми входження в сектор.
3. Роль керівника(ці) у забезпеченні рівних прав та можливостей незалежно від статі.

Контрольні завдання

1. Охарактеризуйте рівень участі жінок у воєнних діях, виділіть основні тенденції.
2. Проаналізуйте основні показники гендерної нерівності в секторі безпеки та оборони.
3. Розгляньте внутрішню систему стратифікації в професійному середовищі.
4. Наведіть приклади дискримінаційних тенденцій та механізмів запобігання їм в секторі безпеки та оборони.
5. Оцініть гендерні особливості конструювання та втілення кар'єри в секторі.

Список літератури до теми 6

1. Розуміння маскуліності та гендерної рівності в секторі безпеки та оборони. Резюме дослідження. НО: «Промундо», 2020. 12 с. URL: https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=1114271255700855.
2. Розуміння маскуліності та гендерної рівності в секторі безпеки України та представлення результатів дослідження: матер. Міжнар. науково-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2021 р.). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 234 с.

3. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС та інших центральних органів виконавчої влади : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 31 с.

4. Каллум У. Гендерні питання в секторі оборони : зб. інформаційно-метод. матеріалів. ДКЗС : Женева, 2020. 76 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/b/468957.pdf>.

Тема 7. Політика гендерного паритету в суспільстві

Гендерний паритет. Інституційні механізми впровадження гендерної політики на національному та регіональному рівнях. Стратегії гендерної рівності Ради Європи та інших документів з питань гендерної рівності, ухвалених в межах ООН, РЄ, ОБСЄ, ЄС та НАТО. Гендерне законодавство. Гендерна експертиза. Гендерний аудит. Гендерна інтеграція. Стандарти міжнародних документів з прав жінок та їх втілення в національному законодавстві. Сучасні інструменти реалізації гендерної політики, зокрема в секторі безпеки й оборони. Гендерно орієнтоване бюджетування. Гендерна специфіка статистичних даних. Гендерний аудит доступності прав та законодавства.

Питання семінарського заняття

1. Сутність концепту гендерний паритет.
2. Генезис уявлень про гендерну рівність.
3. Політика гендерного паритету в Україні.

Контрольні завдання

1. Чи є рівні можливості чоловіків і жінок в українському суспільстві?
2. Наведіть механізми забезпечення рівних прав чоловіків і жінок у суспільстві.
3. Наведіть основні принципи паритетної демократії стосовно гендерного паритету.
4. Які дослідження проводять міжнародні організації для виявлення гендерного паритету в суспільстві.
5. В яких сферах суспільства гендерний паритет не можливий і чи є такі сфери?

Список літератури до теми 7

1. Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерні дослідження: прикладні аспекти : монографія / за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. зі змінами від 30.04.2014 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

3. Розуміння маскулінності та гендерної рівності в секторі безпеки України та представлення результатів дослідження : матер. Міжнар. науково-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2021 р.) К. : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 234 с.

4. Дрозд О. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС України : питання сьогодення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 3. С. 112–116.

Методичні рекомендації щодо написання есе

У перекладі з англійської, есе (essay) означає «нарис», «твір», «спробу самостійного аналізу» та «обґрунтування теоретичної гіпотези».

Есе (фр. *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») – літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції.

Побудова есе. *Побудова есе – це відповідь на питання або розкриття теми, що засновано на класичній системі доказів.*

Титульний аркуш (заповнюється у довільній формі з обов'язковим вказуванням: *теми есе, прізвища та імені автора, кафедри, навчальна група*).

Вступ: візія студента щодо розгляду теми есе, його авторське бачення – гіпотеза або сутність та обґрунтування вибору цієї теми. Мета та завдання роботи – очікуваний результат роботи загалом та конкретні результати, які будуть отримуватися під час розкриття теми. На цьому етапі дуже важливо правильно сформулювати питання, на які ви збираєтеся знайти відповідь під час свого дослідження. Під час роботи над вступом можуть допомогти відповіді на такі запитання: «Чи потрібно давати визначення термінам, що пролунали в темі есе?», «Чому тема, яку я розкриваю, є важливою в цей момент?», «Які поняття будуть залучені в мої міркування?», «Чи можу я поділити тему на трохи більше дрібних підтем?» тощо.

Основна частина: теоретичні основи вибраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, з огляду на наявні дані, інші аргументи і позиції щодо питання. У цьому полягає основний зміст есе й це являє собою головні труднощі. Тому важливе значення мають підзаголовки, на основі яких здійснюється структурування аргументації; саме тут необхідно обґрунтувати (логічно, використовуючи дані або міркування) пропоновану тезу. Там, де це необхідно, як аналітичний інструмент можна використати графіки, діаграми й таблиці. Залежно від поставленого питання аналіз виконують на основі таких категорій: причина – наслідок, загальне – особливе, форма – зміст, частина – ціле, сталість – мінливість. У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один параграф повинен містити тільки одне твердження й відповідний доказ, підкріплений графічним або ілюстративним матеріалом. Отже, наповнюючи розділи аргументацією, необхідно в межах параграфа обмежити себе розглядом однієї головної думки. Добре перевірений спосіб побудови есе – використання підзаголовків для позначення в головній частині основних моментів аргументованого викладення. Сукупність підзаголовків допомагає побачити те, що пропонує зробити студент (чи є добрим його бачення). Ефективне використання підзаголовків – не тільки визначення основних пунктів, які студент бажає висвітлити, це також наявність логічності у висвітленні теми есе.

Висновок: узагальнення й аргументовані висновки до теми тощо. Підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині. Методи, що рекомендують для складання

висновка: повторення, ілюстрація, цитата. Висновок може містити такий дуже важливий, що доповнює есе, елемент як вказівка на застосування дослідження, на розвиток взаємозв'язків з іншими проблемами.

Оцінювання есе. Критерії оцінки есе можуть трансформуватися залежно від їхньої конкретної форми, при цьому загальні вимоги до якості есе можуть оцінюватися за такими критеріями:

<i>Критерії</i>	<i>Вимоги до студента</i>
Знання й розуміння теоретичного матеріалу	<ul style="list-style-type: none"> – визначає розглянуті поняття чітко й повно, наводячи відповідні приклади; – використовувані поняття суворо відповідають темі; – самостійність виконання роботи.
Аналіз і оцінка інформації	<ul style="list-style-type: none"> – грамотно застосовує категорії аналізу; – уміло використовує прийоми порівняння й узагальнення для аналізу взаємозв'язку понять і явищ; – здатний пояснити альтернативні погляди на розглянуту проблему й зробити збалансований висновок; – діапазон використовуваного інформаційного простору (студент використовує велику кількість різних джерел інформації); – обґрунтовано інтерпретує текстову інформацію за допомогою графіків і діаграм; – дає особисту оцінку проблемі.
Побудова суджень	<ul style="list-style-type: none"> – ясність і чіткість викладу міркувань; – логіка структурування доказів; – висунуті тези супроводжуються грамотною аргументацією; – наводить різні погляди і їх особисту оцінку; – загальна форма викладу отриманих результатів і їхньої інтерпретації відповідає жанру проблемної наукової статті.
Оформлення роботи	<ul style="list-style-type: none"> – робота відповідає основним вимогам до оформлення й використання цитат; – дотримання лексичних, граматичних і стилістичних норм літературної мови; – оформлення тексту з повним дотриманням правил орфографії й пунктуації; – відповідність формальним вимогам.

Теми для есе:

1. Гендерна політика: засади та принципи.
2. Аналіз сучасних стереотипів мужності.
3. Аналіз сучасних стереотипів жіночості.

4. Чи потрібна гендерна рівність в сучасному суспільстві?
5. Конструювання ідентичності в сучасному світі: бути справжнім чоловіком.
6. Конструювання ідентичності в сучасному світі: бути справжньою жінкою.
7. Гендерна нерівність в секторі безпеки та оборони.
8. Ознаки гендерної нерівності в політиці.
9. Сексуальне домагання як різновид насильства. Чи можна запобігти?
10. Дослідження гендерних стереотипів у суспільстві.
11. Чи є в сучасному суспільстві гендерна нерівність?
12. Громадська думка про жінок – військових.
13. Підприємництво в Україні: чи є гендерні особливості?
14. Сфера оборони та безпеки: чи є гендерний дисбаланс?
15. Гендерні особливості соціалізації військових.
16. Жінка в сучасній армії.
17. Жіночі та чоловічі образи військового в сучасному кіно.
18. Гендерні стереотипи в секторі безпеки та оборони.
19. Сім'я та кар'єра в секторі безпеки та оборони.
20. Торгівля жінками в Україні.
21. Залучене батьківство військових. Як це можливо?
22. Вияви дискримінації чоловіків.
23. Дискусія про окреме навчання хлопчиків та дівчаток.
24. Цінність батьківства для сучасного чоловіка.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ З ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Завдання 1. Ознайомитися з результатами дослідження стосовно питань гендерної рівності (кейс 1). Проаналізувати ставлення респондентів до питання гендерної рівності, насильства, гендерної дискримінації.

Кейс 1. Розуміння маскулінності та гендерної рівності в секторі безпеки України

Резюме дослідження. Перше в історії вітчизняного сектору безпеки України національне¹ дослідження «Розуміння маскулінності і гендерної рівності в секторі безпеки України» (IMAGES²) було здійснено в період з лютого 2019 року по грудень 2020 року за ініціативи Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС).

Дослідження здійснювалося за експертної та технічної підтримки структури ООН Жінки, за фінансової підтримки урядів Швеції та Норвегії та у партнерстві з Національною академією внутрішніх справ (далі – НАВС), неурядовою організацією «Промундо³» та Київським міжнародним інститутом соціології (далі – КМІС).

IMAGES – це одне з найбільш глибоких досліджень, що коли-небудь виконували, яке спрямоване на вивчення ставлення і практик щодо гендерної рівності як серед чоловіків, так і серед жінок. За допомогою різноманітних засобів анкети для опитування «IMAGES» досліджують такі сфери: гендерно зумовлене насильство, здоров'я та звички, пов'язані зі здоров'ям, розподіл праці у домогосподарстві, участь чоловіків у доглядовій праці та вихованні дітей, ставлення чоловіків і жінок до гендерних питань і політики, пов'язаної з гендерною рівністю, проблеми комерційного сексу (надання сексуальних послуг за оплату), повідомлень чоловіків про кримінальну поведінку, а також щодо якості життя. «Гендер» – це соціально набуті очікування щодо того, як хлопчики, чоловіки, дівчата, жінки та особи різної гендерної ідентичності поведуться та сприймають самих себе у взаємодії зі світом та одне з одним⁴. Соціальні норми – це очікування людей стосовно того, що вони мають робити та що роблять інші⁵. Такі норми засвоюються шляхом соціалізації і впливають на досвід індивіда протягом життя, включно із соціальними ієрархічними відносинами, доступом до ресурсів та уразливістю до насильства.

Головною метою дослідження IMAGES є формування розуміння і ставлення чоловіків та жінок до гендерної рівності, з метою використання цієї інформації під час підготовки, впровадження та моніторингу реалізації заходів, спрямованих на просування гендерної рівності, особливо на рівні державної політики.

---

¹ Дослідження здійснювалося на національному рівні за методологією міжнародної організації «Промундо». Подібні дослідження відбувались у більше, ніж 40 країн світу.

² Методологія IMAGES «Міжнародне дослідження маскулінності і гендерної рівності».

³ Міжнародна організація «Промундо». URL : <https://promundoglobal.org/programs/international-men-and-gender-equality-survey-images/>

⁴ Авторство визначення належить «Промундо».

⁵ Авторство визначення належить «Промундо».

У прагненні досягти цієї мети висновки досліджень IMAGES активно поширюються у всьому світі для їх використання в контексті підготовки політики та програм у багатьох сферах. У цьому дослідженні вивчаються аспекти гендеру та маскулінності в українському секторі безпеки, а анкети опитування IMAGES були ретельно адаптовані та скориговані з урахуванням умов країни та конкретних потреб МВС. Для збору даних проводилися особисті інтерв'ю зі співробітниками Національної поліції, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України. Зібрані дані є ґрунтовним джерелом інформації для подальшого застосування її під час розробки політики, спрямованої на забезпечення гендерної рівності у секторі безпеки України.

Характеристики вибірки. Опитування проводилося в шести адміністративних регіонах: Закарпатська область (західний регіон); Київська область та місто Київ (центральный регіон); Харківська, Донецька та Луганська області (східний регіон) і Одеська область (південний регіон). Вибірка передбачала опитування 1500 осіб у рівному співвідношенні між працівниками трьох органів системи МВС – Національної поліції, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України. Цільова аудиторія була з представників цих служб, включно з особами, які зараз несуть службу в зоні проведення Операції Об'єднаних сил (далі – ООС), осіб, які повернулися до регулярної служби після ООС, та осіб, які не мають досвіду служби в ООС. Участь у дослідженні брали представники певних підрозділів / військових частин. Щоб забезпечити мінімальне необхідне представництво жінок у вибірці опитування, серед респондентів повинно бути принаймні 10 % жінок. Як наслідок, в дослідженні взяли участь 1595 осіб, з них 241 жінка (15 %).

Результати ставлення до гендерних питань. Більшість опитаних підтримують гендерну рівність в українському суспільстві, хоча значна частина респондентів також дотримується стереотипних поглядів щодо деяких гендерних питань на рівні суспільства. Більшість респондентів загалом позитивно ставляться до заклику до гендерної рівності; 65 % опитаних чоловіків та жінок погоджуються, що в Україні треба докладати більше зусиль для просування рівності чоловіків та жінок. Однак велика частина чоловіків і жінок мають хибні уявлення про гендерну рівність; приблизно третина респондентів (37 % чоловіків та 30 % жінок) вважають, що чоловіки повинні мати пріоритет у працевлаштуванні, коли можливості щодо роботи обмежені. Трохи більше чверті респондентів (29 % чоловіків і 26 % жінок) думають, що коли говорять про «гендер», то йдеться про жінок або про сексуальні меншини, і майже кожен п'ятий чоловік (16 %) і кожна десята жінка (11 %) схильні вважати, що розширення прав жінок означає обмеження прав чоловіків.

Ставлення чоловіків до гендерних ролей, аспектів маскулінності та фемінності майже завжди є більш стереотипним, ніж ставлення жінок. Багато

респондентів поділяють думку щодо чітко визначених гендерних ролей, причому чоловіки виявляють упереджені погляди дещо частіше, ніж жінки. Думку про те, що за чоловіком повинно бути останнє слово в ухваленні рішень у домі, підтримує більше половини чоловіків (56 %) і лише приблизно чверть жінок (26 %). Так само, майже половина чоловіків (48 %) і лише чверть жінок (23 %) вважають, що для всіх краще, якщо чоловік заробляє гроші, а жінка лише піклується про дім і дітей. Чоловіки частіше висловлюють стереотипні очікування щодо маскулітності та фемінності, ніж жінки, хоча деякі аспекти питання чоловіки сприймають як менш вагомими, так само як і жінки. Зокрема, 70 % чоловіків, але вдвічі менше (35 %) жінок погодилися з твердженням, що чоловік із гомосексуальною орієнтацією не є «справжнім чоловіком»; 15% чоловіків та 6,4 % жінок зазначають, що чоловіка, який багато говорить про свої тривоги, побоювання та проблеми, дійсно не варто поважати. Крім того, 12 % чоловіків та 2,1 % жінок погоджуються, що справжній чоловік повинен мати стільки сексуальних партнерів, скільки може. Із твердженням, що для жінки набагато важливіше вийти заміж, ніж зробити кар'єру, погодилися 47 % опитаних чоловіків і 28 % жінок.

Загалом підтримка чіткого розподілу домашньої праці є відносно обмеженою. Лише 15 % чоловіків та 12 % жінок вважають, що догляд за дітьми повинен бути тільки обов'язком матері; 9,8 % чоловіків та 5 % жінок дотримуються думки, що чоловіки не повинні займатися домашніми справами, а 11 % чоловіків та 3,8 % жінок вважають, що лише основний годувальник має знати фінансову інформацію родини.

Обнадійливим висновком опитування є те, що дуже мало респондентів виправдовують насильство з боку партнерів у інтимних стосунках. Невелика кількість чоловіків (3,9 %) та жінок (2,9 %) вважають, що є моменти, коли жінка заслуговує на побиття. Загалом 1,3 % чоловіків та 1,2 % жінок погоджуються з тим, що жінка повинна терпіти насильство, щоб зберегти сім'ю; 4,0 % чоловіків та 0,4 % жінок погоджуються з тим, що чоловіки, в разі потреби, повинні застосовувати насильство, щоб їх поважали.

Коли йдеться про кар'єру в секторі безпеки, жінки та чоловіки мають різну мотивацію для вибору місця роботи, і хоча жінки частіше повідомляють про негативні наслідки для психічного здоров'я, велика кількість і чоловіків, і жінок відчуває на собі ці наслідки. Більше половини чоловіків (55 %) основним мотивом вибору місця роботи в системі МВС назвали бажання захистити свою країну, тоді як для жінок це декілька мотивів: захист країни був провідним для більше, ніж третини (37 %) жінок, які працюють у секторі, 24 % жінок основним чинником назвали фінансове забезпечення, 19 % – сімейні традиції – це мотиви, які значно рідше зазначали чоловіки. Крім того, за даними опитування, 48 % чоловіків та 31 % жінок за час служби в МВС переживали різні травматичні ситуації (наприклад, загибель колеги або бойового друга, в них стріляли, вони бачили

труп або застосовували свою зброю проти людини). Як наслідок, 37 % чоловіків та 53 % жінок серед опитаних, які пережили травматичні ситуації, останнім часом відчували на собі хоча б один з наслідків таких подій у вигляді нічних кошмарів, свідомих намагань не думати про подію, настороженості, відстороненості від людей або відчуття провини.

Гендерні упередження та норми зберігаються в усьому секторі безпеки, а в деяких випадках чоловіки вдвічі частіше дотримуються упереджених поглядів. Наприклад, чоловіки майже вдвічі частіше, ніж жінки, вважають, що до лав МВС не варто залучати більше жінок – таку думку поділяють 40 % чоловіків та 21 % жінок, і вдвічі менше чоловіків погоджуються з ідеєю збільшити представництво жінок на керівних посадах в МВС (19 % чоловіків та 36 % жінок). До того ж, якщо частка жінок, які вважають, що жінки і чоловіки з однаковою кваліфікацією так само добре виконуватимуть однакову роботу, становить 91 %, то серед чоловіків таку думку поділяють лише 76 % опитаних. Лише 39 % респондентів чоловічої статі визнають спроможність жінок фізично виконувати обов'язки поліцейської чи військовослужбовиці на тому ж рівні, що і чоловіки, тоді як серед жінок таку думку поділяють лише 54 % опитаних. Чоловіки також менше підтримують ідею того, щоб жінки займали певні професійні посади в секторі, наприклад посади миротворців, генералів чи несення служби в Національній гвардії. Щодо дискримінації в робочому середовищі, то понад однієї третини жінок (38 %) погоджуються, що вони та їхні колеги зазнають численних форм дискримінації в секторі безпеки, порівняно з лише 24 % чоловіків, які стверджують, що їхні колеги жіночої статі підлягають дискримінації. Крім того, більшість чоловіків та жінок (73 % та 85 % відповідно) погоджуються з тим, що МВС треба більш ефективно вирішувати проблему сексуальних домагань серед працівників сектору.

І все-таки є обнадійливі ознаки. Опитані обох статей почуваються доволі комфортно, працюючи з колегами-жінками: на одному рівні субординації (85 % чоловіків та 86 % жінок), під керівництвом колег-жінок (65 % чоловіків та 69 % жінок) або з жінками-підлеглими (48 % чоловіків та 49 % жінок). Респонденти також висловлювали загалом високий рівень підтримки жінок у ролі переговорників чи поліцейських, а також підвищення жінок у званні до офіцерів середнього рангу (тобто від майорів до полковників). Переважна більшість опитаних жінок (74 %) погоджуються щодо високого рівня жіночої солідарності всередині сектору безпеки, а з ідеєю однакової фінансової винагороди за однакову роботу в системі МВС згодні 98 % жінок та 93 % чоловіків. Підтримують рівні можливості для чоловіків та жінок щодо просування по службі 96 % жінок та 92 % чоловіків. Майже половина осіб, що взяли участь у дослідженні (47 % опитаних чоловіків та 42 % жінок), підтримують думку про встановлення однакового віку виходу на пенсію для чоловіків та жінок.

Міркування й рекомендації. Дослідження IMAGES у цій спеціальній версії, орієнтованій на опитування працівників Національної поліції, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України, надало цінну інформацію, яку варто використовувати лідерам сектору, а також його керівним органам і всім тим, хто прагне досягти гендерної рівності у секторі безпеки України. Цей звіт є особливим, тому що він дає відповіді від чоловіків і жінок на багато питань, що стосуються гендерної рівності в родині, на роботі та в суспільстві. Найважливіші висновки та результати дослідження такі:

– Працівники сектору безпеки переживають події, що травмують психологічно, під час виконання службових обов'язків, проте цей досвід не є суттєвим фактором їхнього ставлення та поведінки, пов'язаних із гендерними питаннями. Відповіді на поставлене МВС головне запитання на самому початку дослідження свідчить про те, що досвід участі в активних бойових діях або схильність до психологічно травмуючих переживань, не є основним фактором нерівноправних для жінок і чоловіків форм поведінки чи поглядів. Водночас багато працівників і працівниць сектору безпеки, що пережили досвід травматичних подій у контексті своєї роботи, демонструють ознаки напруженого психологічного стану, причому у деяких випадках є певні гендерно зумовлені відмінності.

– Обнадійливим моментом є те, що більшість працівників і працівниць сектору, незалежно від статі, підтримують рівну оплату праці та рівні можливості для чоловіків та жінок. Є деякі дуже обнадійливі результати, зокрема стосовно підтримки чоловіками політики забезпечення рівної оплати праці та можливостей чоловіків і жінок у секторі; ці результати можуть бути дуже корисними у подальшому вивченні політики щодо кадрового забезпечення, розробки кампаній та заходів з підвищення обізнаності. Переважна більшість – понад 90 % чоловіків під час дослідження – погодилися з тим, що чоловіки і жінки на однаковій посаді повинні отримувати однакову заробітну плату, що чоловіки і жінки повинні мати однакові можливості щодо підвищення на посаді та просування по службі в МВС.

– Проте загалом чоловіки виявляють значно більш стереотипне ставлення щодо питань, пов'язаних з гендерною проблематикою, ніж жінки, що викликає стурбованість у багатьох сферах. Цей висновок має особливо важливе значення для сектору, в якому настільки кількісно переважають чоловіки. Велика частка чоловіків у секторі означає, що керівництву сектору необхідно приділити серйозну увагу ставленню, якого дотримуються чоловіки на своєму робочому місці. Як свідчать відсоткові показники, наведені у цьому звіті, чоловіки частіше, ніж жінки, погоджувалися з кожним стереотипним твердженням щодо гендерних ролей та маскуліності в дослідженні.

– Під час дослідження було також виявлено, що небажані вияви сексуального характеру наявні в громадських місцях (включно і з робочим середовищем), так само як і вияви дискримінаційного ставлення, пов'язані із

сексуальними домаганнями. Майже три з п'яти жінок, які працюють у секторі безпеки, стикалися з небажаними виявами сексуального характеру в громадських місцях, зокрема сексуальні домагання, а кожна третя жінка стикалася з такими діями впродовж останніх 12 місяців. Це стосується випадків, які відбулися в будь-якому громадському місці, зокрема ц робочому. Одна третина чоловіків повідомили про те, що вдавалися до виявів сексуального характеру на публіці, а 16 % чоловіків зізналися, що вдавалися до такої поведінки протягом останнього року.

Можна виділити ще одну проблемну сферу – це високий рівень контролюючої поведінки чоловіків у відносинах, а також сексуальні домагання у громадських місцях. Як зазначили понад 72 % учасників, часті випадки контролюючої поведінки – це важливий привід для занепокоєння. Говорячи про власні стосунки, 78 % чоловіків та 85 % жінок зазначили, що коли чоловік хоче сексу, він очікує, що його дружина погодиться, а 76 % чоловіків та 74,3 % жінок зазначають, що чоловікові треба знати, де перебуває його дружина весь час. Цей досвід підриває незалежність жінок і сприяє формуванню очікувань щодо їх підлеглості партнерам-чоловікам. Дослідження питань маскуліності та гендерної проблематики в українському секторі безпеки чітко свідчать про наявність потреби у формуванні дорожньої карти для реалізації гендерної політики в підрозділах МВС. Водночас опитування розкриває не лише проблеми, пов'язані з професійними обов'язками, але й необхідність запровадження ефективних дій щодо організації роботи кадрового складу, освітніх, психологічних заходів.

Завдання 2. Завдання пов'язано з виконанням вправ на розпізнання та усвідомлення гендерних стереотипів у співставленні із соціальними ролями індивіда.

Вправа 1. Здобувачам навчальної групи пропонується працювати в парах та відповісти на такі запитання, важливо робити це по черзі (відповіді учасники занотують):

1. Що мені в дитинстві говорили батьки, вихователі про те, якими повинні бути хлопчики та дівчатка, як поводитися, чим гратися, який мати характер тощо?
2. Які зразки поведінки ви пам'ятаєте з дитинства?
3. Що з того я зараз наслідую в житті?

Вправа 2. На основі прослуханого в парах, викладач пропонує кожному здобувачу скласти список власних гендерних ролей та описати стереотипи за схемою: сфера соціальної взаємодії ⇔ гендерні ролі ⇔ гендерні стереотипи.

Відбувається обговорення. Здобувачі розповідають свій досвід. На завершенні викладач просить відповісти на запитання: Які гендерні ролі вам вдалося виокремити? Які гендерні стереотипи виокремили за цими ролями? Чи змінились ваші уявлення? Що ви очікували отримати від виконання цього завдання?

Завдання 3. Кінолекторій.

1. Фільм «Солдат Джейн». Рік: 1997. Режисер: Рідлі Скотт. У ролях: Демі Мур, Вігго Мортенсен, Енн Бенкрофт, Джейсон Бех, Джон Майкл Хіггінс.

2. Документальний фільм «Вона та війна». Рік: 2017. Режисер: М. Кондакова (https://www.youtube.com/watch?v=-_RXQDzZm_M).

Здобувачам пропонується перегляд фільму та його обговорення. Питання для обговорення: проблемне питання фільму, соціальні ролі головних героїв та гендерні стереотипи, що їх супроводжують. Як герої вирішують проблему гендерної дискримінації, чи могло бути інакше. Викладач пропонує здобувачам поділитися на групи та прописати сценарії кінцівки фільму з урахуванням позитивних тенденцій до гендерної рівності та руйнування гендерних стереотипів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Котова-Олійник С., Стельмах Б., Ярош О. Гендерна абетка для українських медіа : посіб. Луцьк : ВМА «Терен», 2017. 50 с.
2. Комих Н. Г. Соціологічні дослідження у сфері правоохоронної діяльності : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2022. 112 с.
3. Комих Н. І. Гендерна оптика в дослідженні злочинності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2 (111). С. 204–209.
4. Комих Н. Г. Концептуальні засади дослідження процесу інституалізації екологічної безпеки як складової національної безпеки українського суспільства. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали V Міжнар. науково-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 54–56.
5. Мітченко К. В. Психологічні особливості роботи поліцейського з жінками, потерпілими від сексуального насилля в умовах воєнного часу. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. науково-практ. семінару (м. Дніпро, 27 квіт. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 64–65.
6. Мітченко К. В. Зміни рольової компетентності поліцейських у період до та під час війни. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія : Психологічні науки / гол. ред. проф. В. Оверчук. Вінниця : вид-во ДОННУ ім. Василя Стуса, 2023. Вип. 1 (2). С. 64–72.
7. Мітченко К. В. Лімеренція – синдром недоброякісної закоханості як причина схильності до залежних відносин: практичний аспект. *Modern science: innovations and prospects. Proceedings of VIII International Scientific and Practical Conference Stockholm, Sweden 1-3 May 2022*. С. 303–307.
8. Мельник Т., Кобилянська Л. Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень: словник-довідник. Київ : Логос, 2020. 239 с.
9. Наливайко Л. Р., Грицай І. О., Скиба Е. К., Маркіна Л. Л., Царьова І. В., Ядловська О. С. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади : монографія. Київ : «Хай Тек» Прес», 2018.
10. Недря К. М. Стресостійкість у роботі поліцейського : навч.-практ. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2020. 124 с.
11. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2018. 336 с.
12. Словник Європейського інституту з гендерної рівності / пер. М. Бабак, О. Давліканової, М. Дмитрієвої, М. Козир, Л. Компанцевої, К. Левченко, М. Скорик, О. Суислової. Київ : «Вістка», 2021. 170 с.
13. Скиба Е. К. Ідентичність у сучасному просторі : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С.169.
14. Connell R. M. *Masculinities*. Berkley, University of California press, 1995. 255 s.
15. Kimmel M. S. *The Gendered Society*. Oxford University Press, 2000. 315 s.
16. Skyba E. Philosophy of postmodernism as a theoretical justification of the women social value. *Scientific Journal of Polonia University*. 2020. Vol. 38. S. 294–303.
17. Skyba E. Gender challenges of modern societies. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1. No. 2. S. 18–24.

Навчальне видання

**Скиба Елеонора Костянтинівна
Комих Наталія Григорівна**

**ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ: ІНСТРУМЕНТИ ВИЯВЛЕННЯ
ТА ПРОТИДІЇ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ**

Методичні рекомендації

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *Є. В. Коваленко-Марченкова,
А. В. Самотуга*

Формат 60x84/16. Друк – цифровий.

Гарнітура – Times New Roman. Ум.-друк. арк. 1,98. Обл.-вид. арк. 2,13.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59

Свідоцтво про внесення до державного реєстру КВ № 6054 від 28.02.2018 р.